

POJMOVANJE PODJETNIŠTVA MLADIH V DISKURZIH POLITIKE EVROPSKE UNIJE

Tatiana Bajuk Senčar

https://doi.org/10.3986/9789610507130_03

Izvleček: Poglavlje obravnava formiranje mladih podjetnikov kot subjektov politike v diskurzih mladinskih in podjetniških politik Evropske unije (EU). Analiza oriše glavne tokove politike EU v genealogiji izbranih izjav, dokumentov in strategij, ki prikazujejo razvoj specifičnih pojmovanj Evropske unije podjetništva mladih in mladih podjetnikov kot subjektov politike, in sicer kot odgovor na spreminjajoče se gospodarske razmere in izzive. Razprava preučuje tudi normativne konotacije, ki se pripisujejo delovanju mladih podjetnikov kot akterjev politike v luči številnih gospodarskih kriz.

Ključne besede: mladinsko podjetništvo, Evropska unija, diskurzi politik Evropske unije, kriza

Uvod

Erasmus za mlade podjetnike – Erasmus for Young Entrepreneurs (EYE), program čezmejne izmenjave, ki ga financira Evropska unija (EU), je namenjen povezovanju novih ali nadobudnih podjetnikov z mentorji iz različnih držav članic. V letu 2019 je program EYE praznoval deseto obletnico svojega delovanja; v tem obdobju je povezal več kot 7.000 mladih podjetnikov s podjetniki-mentorji. Poleg tega je več kot tretjina vseh novih podjetnikov, ki so zaključili program, uspela ustvariti lastno podjetje (Evropska komisija 2019). Ob deseti obletnici je dr. Paul Rübiger, avstrijski poslanec v Evropskem parlamentu, z naslednjimi besedami opisal pomen programa EYE in uspeha mladih podjetnikov za EU:

Uspešna in bogata Evropa temelji na podjetniškem duhu inovativnih, ustvarjalnih mladih, ki znajo tvegati, uresničiti svoje sanje in postati podjetniki. Pomembno je, da Evropska unija podpira ta duh, saj je podjetništvo ključno za gospodarski uspeh in družbeno blaginjo. (Evropska komisija 2019: 4)¹

Besede dr. Rübigerja ponazarjajo, kako so lahko mladi podjetniki v diskur-

1 Avtorica besedila je prevedla v slovenščino vse navedene citate razen tistih, za katere obstaja uradna različica v slovenščini in so navedeni med citiranimi viri.

zih EU politik o podjetništvu prikazani kot idealni gospodarski akterji. Pričujoče poglavje obravnava oblikovanje mladih podjetnikov kot subjektov v tovrstnih diskurzih ter spreminjajoče se vloge, ki so jim pripisane v razvijajočih se EU politikah, povezanih z mladimi in podjetništvom. Prej omenjeno desetletje med letoma 2009 in 2019 predstavlja obdobje, v katerem sta kategoriji *mladi* in *mladi podjetniki* v strategijah in programih EU za okrepanje po svetovni gospodarski krizi, ki se je začela v letu 2008, dobili posebne, močno normativne pomene. Kljub globalni širini koncepta in fenomena *podjetništvo mladih* se pričujoča analiza osredotoča na kulturne in zgodovinsko specifične formulacije koncepta podjetništva mladih ter mladih podjetnikov kot akterjev v politikah in strategijah EU.² V politikah EU se je poudarek na določenih oblikah podjetništva razvijal v nizu družbenih, gospodarskih in zgodovinskih okoliščin ter v okviru političnih projektov, ki na različne načine udeležujejo integracijo v EU. Razvijajoči se, niansirani diskurz o podjetništvu mladih je artikuliran in objavljen v številnih dokumentih, knjigah in strategijah. Ti dokumenti še zdaleč niso le izrazi namer, ampak predstavljajo tudi osnovo za konkretne politike in programe EU, ki so namenjeni uresničevanju posebne vizije podjetništva in blaginje v državah članicah, včasih celo zunaj meja EU. Poleg tega služijo tudi kot osnova številnih zakonov in programov v posameznih državah članicah. Tako kot na vseh drugih področjih so tudi na področju mladinske politike nacionalni zakoni in programi podrejeni politikam, sprejetim na nadnacionalni ravni, torej v EU. V uradnem besedilu *Nacionalni program za mladino 2013–2022*, na primer, je jasno določeno, da je program »uskladen s temeljnimi razvojnimi dokumenti države – Strategija razvoja Slovenije idr. – in evropskimi dokumenti, ki zadevajo mlade« (Nacionalni program 2013: 8).

Pričujoča analiza identificira in mapira ključne tokove politik in diskurzov – predvsem na prekrivajočih se področjih politike podjetništva in mladih – ki so oblikovali določena razumevanja podjetništva mladih v EU. Preučevanje diskurzivne produkcije mladinskega podjetništva, artikulirane v izbranih besedilih in prispevkih, začrta širši referenčni okvir, v katerem so mladi podjetniki konstituirani kot akterji v politiki EU. Uvidi iz antropologije EU (angl. *anthropology of the EU*) in antropologije politike (angl. *anthropology of policy*) služijo kot odskočna deska za študij normativnih razsežnosti diskurzov EU o podjetništvu in vlog, pripisanim mladim podjetnikom, ki se prebijajo v (po)kriznem svetu.

2 Več o mladih slovenskih podjetnikih kot nastajajočih družbenih akterjih in o razvoju podjetništva v negotovem sodobnem času glej Kozorog 2018, 2019, 2021; Petrovič-Šteger 2018, 2021; Vodopivec 2018; Poljak Istenič 2021; Simonič 2021.

Gradnja Evrope s pomočjo politik Evropske unije

Izvor EU sega v leto 1951, ko je bila ustanovljena njena predhodnica, Evropska skupnost za premog in jeklo (ESPJ), katere namen je bil oblikovanje skupnega trga za premog in jeklo, ki sta ključna vira za proizvodnjo orožja. Ko so evropski narodi še okrevali od pustošenja druge svetovne vojne, naj bi z ustvarjanjem gospodarske soodvisnosti prek vzpostavitve skupnega trga vojna postala »ne le nepredstavljiva, ampak materialno nemogoča« (Schuman 1950). Odtlej so bili gospodarski ali politični mehanizmi za vzpostavitev novih oblik soodvisnosti in sodelovanja med državami članicami pogosto uporabljeni z namenom širjenja in poglobljanja integracije v EU.

Preučevanje raznolikih razsežnosti evropske integracije kot normativnega projekta in tudi kot niza prekrivajočih se procesov, ki rekonfigurirajo odnose med članicami, je osrednja značilnost etnografskih analiz Evropske unije. Kot pojasnjuje Demossier, antropologi, ki raziskujejo EU, preučujejo družbeno-kulturne razsežnosti gospodarsko-političnih procesov in praks (Demossier 2012). Takšen pristop presega razumevanje delovanja EU predvsem kot niza procesov, ki potekajo od zgoraj navzdol in ki se odvijajo na samoumeven način; namesto tega antropologi stremijo k prikazovanju, kako so ti procesi različno opredeljeni in pogosto sporni na številnih ravneh. Etnografske študije EU obravnavajo preplet med pogledi od zgoraj in od spodaj na številnih prizoriščih (Wilson 1998). Kot razlagata Borneman in Fowler (1997), se lahko ta prizorišča zelo razlikujejo – od hodnikov in dvoran evropskih inštitucij v središču EU do različnih skupnosti, ki se nahajajo po vsej EU, tudi na njenih mejah, pa naj bodo te meje med državami članicami ali zunanje meje EU.³

Za antropologijo značilen pristop omogoča analizo izrazov in diskurzov, s katerimi se opredeljuje EU (glej na primer McDonald 1996; Abélès 2004; Wilson 2012), vključno s politikami identitet in normativnimi konotacijami, ki se pripisujejo evropski identiteti.⁴ Raziskave v tej smeri obravna-

3 Antropologija EU je eden izmed mnogih raziskovalnih tokov, ki sestavljajo antropologijo Evrope; razprava o obsegu tega področja daleč presega namene tega poglavja. Za več o pregledu antropoloških raziskav, osredotočenih na EU, glej med drugim: Wilson in Smith 1993; Goddard, Llobera in Shore 1994; Bellier in Wilson 2000; Demossier 2012; Wilken 2012.

4 Normativne konotacije, ki se pripisujejo evropski identiteti, in identitetne politike v institucijah EU so bile predmet obsežnih raziskav. Glej med drugim: Abélès, Bellier in McDonald 1993; McDonald 1997; Bellier 2000; Holmes 2000, 2009; Zabusky 2000; Abélès 2004; Bajuk Senčar 2009, 2014; Rozanska 2011.

vajo tudi politike EU, ki se – kot tehnologije upravljanja – uporabljajo za izvajanje strategij evropske integracije ter vsebujejo »normativne trditve, uporabljene za predstavitev določenih načinov opredelitve problema in njegove rešitve, kot da bi bila ta edina mogoča« (Shore in Wright 1997: 3). Kot trdita Shore in Wright, so takšne politike postale eden glavnih instrumentov za organizacijo sodobne družbe. Te politike tudi na različne načine kategorizirajo posameznike ter jim s tem pripisujejo vrsto različnih vlog in statusov (Shore in Wright 1997: 4). Poleg tega povezujejo posameznike, opredeljene kot politične akterje, v kompleksna razmerja moči in virov, kar omogoča prenos sredstev ali druge vrste pomoči (Wedel in Feldman 2005).

Dosedanje raziskave, ki preučujejo politike EU (glej med drugim Shore 2000; Thedvall 2006; Garzon 2007; Holmes 2009; Demossier 2012, 2016), prikazujejo uporabo različnih metodologij za povezovanje izbranih politik s tistimi diskurzi, akterji in institucijami, ki so vključeni v njihovo produkcijo in implementacijo – kar, kot menita Shore in Wright (2011), skupaj sestavlja oziroma predstavlja »svetove politik«. Kot trdi Bilge Firat (2014), antropološke raziskave politik poudarjajo pomen kulturnega interpretativnega okvira, v katerem delujejo oblikovalci tovrstnih politik – vključno z uradniki EU. Pomemben vidik tega okvira sestavljajo diskurzi, kategorije in metafore, s pomočjo katerih se sestavljajo dokumenti in besedila različnih politik (Wedel in Feldman 2005). Takšni dokumenti predstavljajo sledi tega, kar Irène Bellier – ki parafrazira Mary Douglas (1986) – opiše kot »miselno dejavnost« institucij (Bellier 2005: 243).

Pričujoča diskurzivna analiza razvoja podjetništva mladih ter pojava mladih podjetnikov kot subjektov v diskurzih EU politik temelji na trditvi, da je žanr jezika politike tudi oblika in vir moči te politike ter da je namenjen organiziranju in prepričevanju, ne pa obveščanju (Apthorpe 1997). V ta namen analiza skozi izbrane institucionalne dokumente in politične deklaracije sledi EU genealogiji podjetništva mladih v obdobju med letoma 1964 in 2020. Pri tem razprava opredeljuje glavne narativne in referenčne okvire, v katerih se pojavljajo podjetništvo mladih in mladi podjetniki ter njihove normativne konotacije.

Analiza genealogije pripovedi in diskurzov ter razvoja podjetništva v njih gradi tudi na antropoloških raziskavah kriz, predvsem na tistih, ki preučujejo izkušnje zadnje finančne krize v EU (glej Knight in Stewart 2016; Pina-Cabral 2018; Raudon in Shore 2018; Kozorog 2019) in pripovedih EU o krizi (glej Wilson 2010; Firat 2014; Gkintidis 2016). Natančneje, navdihuje jo raziskava Janet Roitman o delovanju krize kot normativnega

retoričnega ali pripovednega mehanizma, ki služi za snovanje t. i. trenutkov resnice, ti pa retorično omogočajo »spraševanje o epistemološki ali etični osnovi določenih področij življenja in mišljenja« (Roitman 2014: 4). Preučevanje uporabe pojma krize kot pripovednega mehanizma v političnih dokumentih osvetli diskurzivno oblikovanje in razvoj idealnega koncepta podjetništva mladih ter statusa, pripisanega mladim podjetnikom v politikah EU.

Zgodovina mladih Evropejcev v politikah EU

Zanimanje oblikovalcev politik EU za mlade kot skupino sega v 60. leta prejšnjega stoletja. Sklep Evropskega sveta iz leta 1963 je pozval k razvoju skupne politike poklicnega usposabljanja (Evropski svet 1963). Prvi izmed številnih programov, ki so spodbujali izmenjavo t. i. »mladih delavcev« znotraj takratne Evropske skupnosti, je bil sprejet leta 1964. Kategorija »mladi delavci« je zajela mlade pripravnike ali pripravnice, stare od 18 do 30 let, ki so že bili deležni nekaj osnovnega usposabljanja na svojem področju. S tem programom so jim nudili začasno zaposlitev v drugi državi članici, da bi tako izboljšali svoje strokovno usposabljanje in tudi »razširili svoje kulturno, jezikovno in človeško znanje« (Evropski svet 1964). Programi, ki so bili izvedeni v naslednjih desetletjih, so gradili na tej podlagi in uporabljali mehanizem izmenjave, s katerim so mladim državljanom EU omogočali strokovno usposabljanje v drugih državah članicah.

V poznih 70. letih prejšnjega stoletja so se interesi glede mladih razširili na naslavljanje problematike naraščajoče brezposelnosti med mladimi državljani EU ter pomanjkanja ustreznega usposabljanja in izobraževanja, potrebnega za pridobitev zaposlitve. Takratni Svet Evropskih skupnosti (institucionalni predhodnik današnjega Sveta Evropske unije) je ob srečanju z ministri za izobraževanje držav članic sprejel resolucijo za obravnavo tega vprašanja in »resnih težav, s katerimi se sooča toliko mladih ljudi ob prehodu iz šole v odraslo in delovno življenje« (Evropski svet 1976). Resolucija je izrecno poudarila nalogo izobraževalnih sistemov v državah članicah, da ustrezno pripravijo in začrtajo načrt ukrepanja na nacionalni in EU ravni za razvoj politik za izboljšanje izobraževanja in usposabljanja mladih; to je vprašanje, ki velja za prednostno nalogo tudi v sedanjosti.

Poudarek na izobraževanju in neformalnem usposabljanju mladih za njihov prehod v odraslost je zaznamoval tudi poznejše programe za mlade, ki so potekali od poznih 80. let prejšnjega stoletja dalje. Čeprav so se z

leti širili, še vedno uporabljajo različne oblike izmenjav za ponudbo novih zaposlitev, izobraževalnih (Erasmus) oziroma poklicnih možnosti (vključno s prostovoljnimi delom) za mlade. Hkrati so te izmenjave upodobljene tudi kot mehanizem, ki »mladim omogoča boljše poznavanje Evropske skupnosti in njenih držav članic ter spodbuja socialno kohezijo v skupnosti« (Evropski svet 1991: 25). Z izjemo te zadnje izjave – ki se nanaša na cilje, za katere se zdi, da služijo predvsem EU – je primarni cilj teh programov obravnavati izzive, ki jih EU identificira kot tiste, s katerimi se mladi soočajo na poti v polno odraslost.

Pojmovanje podjetništva kot prednostne politike EU

Obstoj generalnega direktorata v Evropski komisiji, ki je pristojen za podjetništvo (Generalni direktorat za notranji trg, industrijo, podjetništvo ter mala in srednja podjetja), kaže na pomen, ki ga Komisija pripisuje podjetništvu in ki ima v politikah EU že daljšo zgodovino. Naslednja kratka genealogija, osredotočena na razvoj te politike v zadnjih dveh desetletjih, prikazuje pozornost, ki jo EU namenja podjetništvu, in uokvirja nastanek podjetništva mladih kot različice podjetništva.

Nedavni izrazit poudarek na podjetništvu v politikah EU je posledica zasedanja Evropskega sveta v Lizboni marca 2000, na katerem so se voditelji EU dogovorili, da bodo sprejeli novo strategijo za pomoč EU za boljše odzivanje na izzive na znanju temelječega gospodarstva: *Lizbonsko strategijo* (Evropski svet 2000). Posledično je Svet za splošne zadeve Sveta Evropske unije pripravil osnutek *Evropske listine o malih podjetjih*, ki so jo v istem letu potrdili voditelji držav članic.⁵ V listini države članice EU izjavljajo, da podpirajo krepitev podjetništva in ustvarjanje okolja, ki bi bilo kot del širše strategije za oživitev gospodarstva EU prijazno malim podjetjem in podjetnikom. Glavni argument listine sloni na tezi, da so (mala) podjetja in podjetništvo ključni elementi gospodarstva EU:

Mala podjetja so hrbtenica evropskega gospodarstva. So glavni vir zaposlovanja in okolje za rojevanje poslovnih idej. Napor Evrope za uveljavitev nove ekonomije bodo uspešni le, če bo malim podjetjem priznan poseben pomen [...]. Mala podjetja so glavni nosilci inovacij, zaposlovanja, kot tudi socialnega in lokalnega povezovanja v Evropi. Zaradi vsega tega je potrebno oblikovati

5 Svet za splošne zadeve je ena od desetih sestav Sveta Evropske unije. Sestavljajo ga ministri za evropske zadeve iz vseh držav članic EU. Po drugi strani pa Evropski svet sestavljajo voditelji držav ali vlad držav članic EU; sestanejo se približno štirikrat na leto, da določijo politično agendo EU.

najboljše možno okolje za mala podjetja in podjetništvo. (Evropska komisija 2004: 9)

Dokument, ki je sledil listini kot politični izjavi o podpori malim podjetjem, je bila zelena knjiga o podjetništvu v Evropi, ki jo je pripravila Evropska komisija (Evropska komisija 2003). V zeleni knjigi Komisija ocenjuje stanje podjetništva v EU in njegov pomen za gospodarstvo EU ter predstavlja svoje načrte za razvoj podjetniške politike.

Zelena knjiga vse te točke uokvirja v določeno zgodovinsko pripoved – natančneje v odziv na določen moment v zgodovini EU. Komisija prikaže, da je bila EU v letu 2003 na prelomni točki, ki je zahtevala podjetniški odziv. Ta zgodovinski trenutek je opredeljen kot stičišče številnih strukturnih sprememb v svetovnem gospodarstvu in prihajajočih sprememb na notranjem trgu EU. Po eni strani je šlo za zmanjšan pomen velikih podjetij v svetovnem gospodarstvu ob naraščajočem številu manjših podjetij v zadnjem desetletju; druga velika zaznana sprememba pa je bila povečana raven proizvodnje v svetovnem gospodarstvu, ki je temeljila na tehnologiji ali na znanju temelječih vložkih ali dejavnostih. Poleg tega zelena knjiga poudarja tudi dejstvo, da je bila EU v tistem trenutku tik pred svojo največjo širitvijo dotlej, saj se je notranji trg EU po širitvi leta 2004 povečal s 380 milijonov na 450 milijonov.

Te velike spremembe so v zeleni knjigi predstavljene kot »priložnost za nove podjetniške pobude«, kar je treba izkoristiti s povečanjem števila podjetnikov in malih podjetij. Ti pa potrebujejo okolje, ki bi spodbujalo razcvet podjetništva. Ustvarjanje takšnega okolja bi bilo mogoče z usklajenim političnim pristopom, sestavljenim iz treh stebrov: odpravljanje ovir za razvoj in rast podjetij, uravnoteženje tveganj in koristi podjetništva ter ustvarjanje družbe, ki ceni podjetništvo (Evropska komisija 2003).

Mladi podjetniki kot gospodarski akterji

Kljub temu, da avtorji zelene knjige trdijo, da je treba spodbujati podjetništvo med vsemi člani družbe, mladi podjetniki v dokumentu niso izrecno omenjeni kot posebna skupina. Prvi dokument, ki podpira podjetništvo mladih, je *Akt za mala podjetja za Evropo* (Evropska komisija 2008), v katerem Komisija predlaga partnerstvo med EU in njenimi državami članicami za oblikovanje celovite strategije podjetniške politike, temelječe na ukrepih, ki se izvajajo na ravni EU ali nacionalnih ravneh od leta 2000 dalje. *Akt za mala podjetja* predstavlja podjetnike kot idealne akterje, potrebne v Evropi, ki se sooča s spremembami in negotovostjo:

Dinamični podjetniki so v še posebej dobrem položaju, da izkoristijo priložnosti, ki jih ponujata globalizacija in pospešitev tehnoloških sprememb. Naša zmožnost graditi na potencialu malih in srednjih podjetij (MSP) za rast in inovacije bo za prihodnjo blaginjo EU zato odločilna [...]. Z močnimi MSP se bo Evropa učinkoviteje zoperstavila negotovosti današnjega globaliziranega sveta. (Evropska komisija 2008: 2)

Mladi podjetniki so v aktu omenjeni v kontekstu drugih strukturnih sprememb, s katerimi se bo EU soočala v bližnji prihodnosti, na primer upokojitve celotne generacije – po ocenah 6 milijonov – lastnikov malih podjetij. Izpostavljanje bodoče izgube teh podjetij v luči drugih gospodarskih sprememb in negotovosti le še poudarja pomen ciljev podjetniške politike, kot je ustvarjanje prijaznega okolja, ki olajša uresničevanje še neizkoriščenega podjetniškega potenciala (mladih, žensk, priseljencev):

EU in države članice morajo ustvariti okolje, v katerem bodo podjetniki in družinska podjetja lahko uspevali in bo podjetništvo nagrajeno. Bolje morajo poskrbeti za bodoče podjetnike, zlasti s podpiranjem podjetniških interesov in talenta, zlasti med mladimi in ženskami, ter s poenostavljanjem pogojev za prenos poslovanja. (Evropska komisija 2008: 5)

V aktu so navedeni številni ukrepi za spodbujanje podjetništva in samozaposlovanja med mladimi kot privlačnih poklicnih možnosti. Med ukrepi najdemo poučevanje podjetniških veščin in spodbujanje podjetništva kot možnega poklica v šolah, uvedbo programa Erasmus za mlade podjetnike ter zgoraj omenjeni program mentorstva in izmenjave med mladimi in uveljavljenimi podjetniki, ki je bil ustanovljen leta 2009.

Mladi in gospodarska kriza

Čeprav je bil *Akt za mala podjetja* objavljen po začetku svetovne gospodarske krize, ni obravnaval krize same po sebi, temveč je temeljil na načrtih in strategijah prejšnjih dokumentov podjetniške politike, ki so nameravali oživiti gospodarstvo s krepitvijo podjetništva na številnih ravneh. Tako zelena knjiga kot *Akt za mala podjetja* temeljita na prikazovanju podjetnikov kot pomembne skupine gospodarskih akterjev za okolja, v katerih delujejo; slednje naj bi spodbujalo podjetništvo med različnimi skupinami družbenih akterjev – vključno z mladimi državljani EU. Strategija v aktu mladim podjetnikom – pa tudi potencialnim mladim podjetnikom – podeljuje status, ki jim omogoča sodelovanje v programih in podjetniških politikah EU, ki z zagotavljanjem različnih storitev, vključno s strokovnim svetovanjem, usposabljanjem in mentorstvom, pomagajo mladim podjetnikom pri njihovih prizadevanjih.

Vendar pa so začetek krize in njeni učinki na evropsko mladino bistveno preoblikovali pripovedni okvir, v katerega so bile umeščene politike v zvezi z mladimi in mladimi podjetniki. Kot je navedeno zgoraj, so bili mladi v Evropi v različnih politikah EU že več kot 40 let obravnavani kot pomembna družbena skupina. Ker pa je gospodarska kriza tako zaostрила težave, s katerimi so se soočali mladi, zlasti tiste težave, ki so ovirale njihov prehod v odraslo delovno silo, je politika mladih postala prednostna naloga. To je razvidno iz pobude Evropske komisije z naslovom *Mladi in mobilnost za izkoriščanje potenciala mladih pri doseganju pametne, trajnostne in vključujoče rasti v Evropski uniji* (Evropska komisija 2010a). Pobuda poudarja, da je ena največjih težav, ki jih je povzročila kriza v Evropi, visoka stopnja brezposelnosti mladih – kar dokazuje, da je kriza prizadela nekatere skupine močnejše kot druge.

Strategija Evropa 2020 določa ambiciozne cilje za pametno, vključujočo in trajnostno rast. Pri doseganju teh ciljev je bistvena vloga mladih. Kakovostno izobraževanje in usposabljanje, učinkovito vključevanje na trg dela in večji obseg mobilnosti mladih so ključni dejavniki za izkoriščanje potenciala vseh mladih ter doseganje ciljev strategije Evropa 2020. Blaginja Evrope v prihodnosti je odvisna od mladih. V EU jih je skoraj 100 milijonov, kar je petina vsega prebivalstva. Čeprav sodobna Evropa ponuja nove možnosti, kakršnih prej še ni bilo, se mladi v sistemih izobraževanja in usposabljanja ter pri dostopu na trg dela spoprijemajo z izzivi, ki jih je gospodarska kriza še poslabšala. Brezposelnost mladih je nesprejemljivo visoka, saj dosega skoraj 21 %. Za uresničitev cilja 75-odstotne zaposlenosti v starostni skupini 20–64 let je treba prehod mladih na trg dela korenito izboljšati. (Evropska komisija 2010a: 2)

Navedba učinkov krize na evropsko mladino, podkrepljena s statističnimi podatki, prav tako poudarja nujnost številnih vprašanj, ki so jih politike EU od 70. let prejšnjega stoletja naprej prepoznale kot problematične za mlade Evropejce in jih poskušale rešiti. Medtem ko so bili ti problemi prej opredeljeni kot značilni za mlade kot sektor prebivalstva EU, je kriza prikazana kot takšna zaostritev izzivov, s katerimi se soočajo, da je postal njihov položaj sistemsko vprašanje in splošna skrb. Posledično je stanje mladih – ki predstavljajo petino prebivalstva EU – postalo bistveno za blaginjo vseh Evropejcev.

Pobuda obravnava dolgoročne izzive – kot so kakovostno izobraževanje in usposabljanje ter uspešen prehod na trg dela – ki so bili omenjeni v prejšnjih dokumentih mladinske politike, vendar so predstavljeni podatki poudarili stopnjo nujnosti obravnave evropske mladine v luči gospodarske krize. Poleg tega, da kriza v pripovedi pobude služi za označevanje tega, kar Roitman (2014) imenuje »trenutek resnice«, se pobuda kot me-

rilo za ocenjevanje stanja sklicuje tudi na cilje, določene v širši postkrizni strategiji, ki jo je Evropska komisija izdala leta 2010 z naslovom *EVROPA 2020: Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast*.⁶ Sklicevanje na cilje strategije *EVROPA 2020* poudarja teleološko strukturo pobude, kar je razvidno iz naslednjega odlomka iz pobude:

V EU ima visokošolsko izobrazbo manj kot ena oseba od treh (31,1 %), v primerjavi z več kot 40 % v ZDA in več kot 50 % na Japonskem. EU ima manjši delež raziskovalcev med delovno silo kot njeni konkurenti. Krovni cilj EU iz strategije *Evropa 2020* je, da do leta 2020 vsaj 40 % ljudi v starostni skupini 30–34 let zaključi terciarno ali enakovredno izobraževanje. Preveč mladih prezgodaj opusti šolanje, kar povečuje tveganje za njihovo brezposelnost ali neaktivnost in revščino ter viša gospodarske in socialne stroške. Trenutno je v starostni skupini 18–24 let v EU delež tistih, ki imajo manj kot višjo sekundarno izobrazbo ter se ne udeležujejo nadaljnega izobraževanja in usposabljanja, 14,4 %. (Evropska komisija 2010a: 2)

Da bi učinkovito obravnavali položaj mladih v EU po gospodarski krizi, je eden od glavnih stebrov strategije *Mladi in mobilnost* podpiranje reform obstoječih sistemov izobraževanja in usposabljanja ob usklajevanju z dejavnostmi, ki potekajo na nacionalni in regionalni ravni – vključno z nadnacionalnimi oziroma transnacionalnimi programi EU, ki spodbujajo izobraževanje oziroma usposabljanje ter zaposlitveno mobilnost. Bistveni element te strategije je podpora mladim podjetnikom in samozaposlovanju, pri čemer slednje postaja pomembna oblika zaposlitve na sedanjem in prihodnjem trgu dela:

Samozaposlitev je za mlade dragocena priložnost, da izkoristijo svoja znanja in spretnosti ter oblikujejo svojo lastno zaposlitev. Takšno možnost morajo torej resno upoštevati tisti, ki mladim pomagajo pri načrtovanju poklicnih poti. Zanimanje mladih za podjetništvo in njihov podjetniški potencial je treba močno spodbuditi z razvijanjem podjetniške miselnosti in naravnosti v izobraževanju in usposabljanju. Ta proces morata podpreti javni in zasebni sektor. Zato mladi potrebujejo več možnosti za pridobitev podjetniških izkušenj, podporo in svetovanje glede poslovnega načrta, dostop do zagonskega kapitala in spremljanje v začetnem obdobju. (Evropska komisija 2010a: 14)

Glede na to, da je strategija *Mladi in mobilnost* namenjena izključno mladim, ni presenetljivo, da so mladi podjetniki prepoznani kot pomembna

6 *EVROPA 2020: Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast* je strategija, ki jo je Evropska komisija pripravila kot strategijo za izhod iz svetovne gospodarske in finančne krize, ki se je začela leta 2008. Opredeljuje tri glavne prednostne naloge in pet ciljev, ki jih mora EU doseči do leta 2020 na področjih zaposlovanja, izobraževanja, socialne vključenosti, raziskav in razvoja ter podnebja in energije (Evropska komisija 2010b).

skupina v okviru politike mladih. Vendar pa je v naslednjih letih podjetništvo na splošno – in predvsem mladi podjetniki – postalo prednostna naloga v širših strategijah reform po krizi, ki so jih razvile institucije EU. Ena od strategij Evropske komisije, ki je potrdila politični pomen podjetništva v Evropi, je bila objavljena leta 2013 z naslovom *Akcijski načrt za podjetništvo 2020: oživitve podjetniškega duha v Evropi* (Evropska komisija 2013a). Akcijski načrt predstavlja najboljše strategijo za razvoj podjetništva doslej. Navaja tudi, da lahko imajo podjetniki idealno vlogo v okrevajočem gospodarstvu po krizi. Prav tako najbolj jasno prikazuje gospodarske razmere, s katerimi se je soočala EU v letu 2013, vključno z dolgoročnimi strukturnimi spremembami, omenjenimi v prejšnjih dokumentih, in posledicami gospodarske krize. Prikaz te situacije služi kot zgodovinsko-ekonomski okvir za široko zasnovano podjetniško reformo, pa tudi kot mehanizem sklicevanja na krizo, ki je predstavljena kot priložnost za uvedbo širših reform.

Pred nastopom sedanje gospodarske in finančne krize se je evropsko gospodarstvo spopadalo s strukturnimi izzivi za konkurenčnost in rast ter ovirami za podjetništvo. Mnoge izmed teh težav sicer še ostajajo, vendar je bila kriza hkrati spodbuda za globlje spremembe in prestrukturiranje. V zadnjem desetletju se je preoblikovalo tudi svetovno gospodarstvo [...] Kot odgovor na ta vprašanja so bili v strategiji Evropa 2020 postavljeni temelji za prihodnjo rast in konkurenčnost, ki bosta pametni, trajnostni in vključujoči, s čimer naj bi strategija zagotovila rešitve za naše glavne družbene izzive. [...] *Za ponovno rast in višje stopnje zaposlenosti Evropa potrebuje več podjetnikov.* (Evropska komisija 2013a: 3; poudarek v izvirniku)

Poleg tega akcijski načrt opisuje, kako bi lahko podjetniki in podjetništvo delovali kot motor za prihodnjo rast in konkurenčnost v luči raznovrstnih sprememb, ki jih prinašata prestrukturiranje in kriza; takšni usmeritvi je v načrtu pripisana jasna normativna komponenta:

Podjetništvo je močno gonilo gospodarske rasti in novih delovnih mest, saj ustvarja nova podjetja in delovna mesta, odpira nove trge ter spodbuja razvoj novih spretnosti in sposobnosti. [...] Podjetništvo povečuje konkurenčnost in inovativnost gospodarstev ter je ključno za uresničitev ciljev raznih evropskih sektorskih politik. [...] Nova podjetja, zlasti MSP, so najpomembnejši vir novih delovnih mest, saj vsako leto ustvarijo več kot 4 milijone novih delovnih mest v Evropi. Pa vendar ta gonilna sila oživitve izgublja moč: od leta 2004 se je delež ljudi, ki imajo raje samozaposlitev kot zaposlitev, zmanjšal v 23 od 27 držav članic EU. Če je bila pred tremi leti samozaposlitev na prvem mestu za 45 % Evropejcev, se je zdaj ta delež skeršil na 37 %. V nasprotju z EU je ta delež v ZDA in na Kitajskem veliko višji, in sicer 51 % oziroma 56 %. (Evropska komisija 2013a: 3–4; poudarki v izvirniku)

V zgornjem odlomku je mogoče opaziti poudarek na neskladju med idealnim pogledom na podjetništvo in resničnim stanjem na terenu v EU: po eni strani je opisan idealni pomen, ki je pripisan podjetništvu in podjetnikom kot gonilni sili gospodarske rasti in ustvarjalcem delovnih mest, po drugi strani je idealna podoba uporabljena kot kriterij za ocenjevanje razmeroma slabega stanja podjetništva v Evropi, zlasti v primerjavi z ZDA in Kitajsko. Namen strategije je zmanjšati neskladje med idealno podobo in stanjem na terenu – zlasti glede na cilje EU v zvezi z gospodarskim okrevanjem. Poleg tega pa neskladje deluje kot utemeljitev za napovedani cilj načrta glede povečanja števila podjetnikov v Evropi. Struktura načrta je dvosmerna: po eni strani želi EU delovati na podlagi obstoječih ukrepov za gradnjo bolj poslovnega okolja, ki je podjetnikom bolj prijazno; po drugi strani pa našteva vrsto ukrepov za izboljšanje tega, kar navaja kot obstoječo kulturo v Evropi, ki ni nujno v podporo podjetnikom ali podjetništvu:

Za potencialne podjetnike je poleg nenaklonjenega okolja izziv tudi vsesplošna kultura, ki podjetniških prizadevanj niti ne priznava niti ne nagraduje dovolj ter ne slavi uspešnih podjetnikov kot vzornikov, ki ustvarjajo delovna mesta in dohodek. Da bo podjetništvo postalo gonilo rasti našega gospodarstva, je v Evropi potrebna temeljita in daljnosežna kulturna sprememba. (Evropska komisija 2013a: 4; poudarka v izvirniku)

Akcijski načrt poleg krepitve podjetniškega izobraževanja in izboljšanja poslovnega okolja za podjetnike vključuje tudi oživitvev podjetniške kulture kot enega od treh glavnih ciljev, ki bi v Evropi spodbujal podjetništvo. V tem kontekstu se mladi podjetniki ne pojavljajo zgolj kot demografska skupina, ki potrebuje dodatno podporo – ob boku s seniorji, ženskami, brezposelnimi in migranti. Evropska mladina je obravnavana v vseh treh strateških ciljeh, ki na različne načine nudijo pomoč obstoječim mladim podjetnikom ter olajšujejo usposabljanje prihodnjih mladih podjetnikov. To naj bi uresničili s pomočjo številnih ukrepov in programov, vključno s tistimi, namenjenimi vključevanju podjetniških spretnosti in usposabljanja v obstoječe izobraževalne učne načrte, mentoriranju potencialnih podjetnikov in zmanjševanju obstoječih ovir za mlade podjetnike v poslovnem okolju.

Celovito vključitev mladih podjetnikov v mladinsko politiko EU je poudarilo in potrdilo tudi pomembno priporočilo o vzpostavitvi jamstva za mladino, ki ga je istega leta izdal Svet Evropske unije in se osredotoča na mlade državljane EU, ki jih je kriza prav posebej prizadela – zlasti na področju zaposlitvenih možnosti, ki so postale vedno bolj negotove

(Evropski svet 2013). Priporočilo je bilo objavljeno mesec dni po tem, ko je Evropska komisija marca 2013 objavila takrat najnovejšo v vrsti številnih pobud – *Pobuda za zaposlovanje mladih* – kot odzivov na zgodovinsko visoko stopnjo brezposelnosti med mladimi (Evropska komisija 2013b). Pobuda je zagotovila znatna sredstva iz evropskih strukturnih skladov za obdobje 2014–2020, ki so bila namenjena tudi kritju stroškov omenjenega jamstva za mladino.

Predlagano jamstvo, izvedeno na ravni držav članic, je bilo zasnovano tako, da pomaga vsem mladim državljanom EU med 15. in 24. letom starosti, ki so bili razvrščeni kot NEET (angl. *neither in employment, training or continued education* – »niso zaposleni, se ne usposablajo in ne nadaljujejo izobraževanja«). V okviru jamstva se mladim zagotavlja kakovostno ponudbo zaposlitve, nadaljnje izobraževanje, vajeništvo ali pripravništvo v dobi štirih mesecev po zaključku obveznega izobraževanja. Jamstvo je predstavljeno kot neke vrste naložba v mlade državljane EU, ki bi nudila dolgoročne koristi, kar daleč odtehta stroške in težave, ki jih Svet EU prikazuje kot posledico brezposelnosti med mladimi Evropejci:

Od brezposelnih oseb pod 25. letom starosti v Uniji jih je 30,1 % brezposelnih več kot 12 mesecev. Poleg tega vedno več mladih ne išče aktivno zaposlitve, zaradi česar lahko ostanejo brez strukturne podpore, namenjene vračanju na trg dela. Raziskave kažejo, da ima lahko brezposelnost mladih trajne posledice, kot so povečano tveganje za brezposelnost v prihodnosti, nižja raven prihodnjega zaslužka, izguba človeškega kapitala, medgeneracijski prenos revščine ali manjša motivacija za ustvarjanje družine, kar prispeva k negativnim demografskim gibanjem. (Evropski svet 2013: 1)

Sheme jamstva za mlade, ki naj bi se izvajale na ravni držav članic, so predstavljene kot inovativne strategije, namenjene boju proti dolgoročnim vzrokom brezposelnosti. Te strategije so strukturirane tako, da se razvrščajo med določenimi področji delovanja.⁷ Področje integracije mladih v trg dela vsebuje strategije za financiranje šolskih programov in centrov za poklicno oziroma zaposlitveno usposabljanje, v katerih naj bi tudi promovirali ter podpirali podjetništvo in samozaposlitev mladih. Poleg prednostne naloge, ki je bila dodeljena podjetniškemu usposabljanju, je bila podpora mladim podjetnikom – poleg trajnostnega vključevanja kategorije NEET na trg dela – izpostavljena tudi kot posebej pomemben cilj

7 Medtem ko so se sheme jamstva za mlade prvič izvajale v nordijskih državah v 80. in 90. letih prejšnjega stoletja, je bilo jamstvo za mlade na ravni EU prva taka shema, ki se je izvajala na nadnacionalni ravni. Za več o zgodovini in izvajanju programov jamstev za mlade kot strategije na področju trga dela glej na primer Escudero in López Mourelo 2017.

v nacionalnih programih jamstva za mlade.

Evropski program jamstva za mlade – ki je bil okrepljen z naknadnimi pobudami – predstavlja pomemben premik pri uokvirjanju mladih podjetnikov in mladinskega podjetništva v sklopu pobud na tem področju. V naslednjih letih se pobude pojavljajo predvsem v dokumentih, namenjenih reševanju dolgoročnega problema brezposelnosti mladih v postkrizni Evropi. Novejši primer je pobuda Evropske komisije *Podpiranje zaposlovanja mladih: most do delovnih mest za naslednjo generacijo* (Evropska komisija 2020), ki je bila objavljena po prvem valu pandemije Covid-19. Pobuda naj bi služila za krepitev postpandemične pomoči mladim s strani Komisije. Zagovarja prednost, ki je dana politiki mladih »saj so mladi naslednja generacija in si zaslužijo vse priložnosti, da v celoti razvijejo svoj potencial za oblikovanje prihodnosti naše celine« (Evropska komisija 2020: 1). V dokumentu Komisija hkrati navaja, da je recesija, ki jo je povzročila pandemija, nesorazmerno vplivala na mlade: med karanteno je morala prenehati delati več kot šestina mladih. Mladi podjetniki in razvoj podjetniških veščin so prikazani kot pomemben vidik strategije za obnovo po pandemiji:

Podpiranje samozaposlovanja je še en pomemben način za pospešitev okrevanja trga dela. Vendar mladi pogosto nimajo mrež, ki bi jim med drugim omogočile dostop do finančnih sredstev za podjetja ter podjetniških znanj in spretnosti. S koristnimi izmenjavami dobrih praks se bodo okrepile obstoječe mreže za obetavne mlade podjetnike na nacionalni in lokalni ravni. Takšne mreže porajajoče nove podjetnike povezujejo s podjetji, vzorniki, inkubatorji in drugimi lokalnimi podpornimi storitvami za zagona podjetja. (Evropska komisija 2020: 9)

Medtem ko je prejšnji krizni diskurz izpostavljal idealno vlogo mladih podjetnikov pri oživljanju gospodarstva, so v tem zadnjem primeru mladi podjetniki prikazani kot gospodarski akterji z veščinami, ki so potrebne za preživetje in potencialni uspeh v postpandemičnem gospodarstvu. Vrednost nadaljnjega financiranja programov, ki omogočajo pridobitev podjetniških veščin ali mentorstva in pomoči mladim podjetnikom, je odvisna od potencialnega pomena teh programov za mlade, ki bi lahko na tak način v negotovih časih pridobili določeno raven odpornosti in tako preprečili novo krizo zaposlovanja mladih v luči burnih sprememb.

Sklep

Pričujoči prispevek oriše genealogijo razvijajočega se pristopa EU do podjetništva mladih in mladih podjetnikov kot političnih subjektov. Pri tem izhaja iz pregleda izbranih dokumentov EU, v katerih so mladi podjetniki najbolj izpostavljeni. Ob orisu izvora pristopa EU do mladih in nedavne prednosti, dane podjetništvu v politikah EU, poglavje prikaže, kako so mladi podjetniki postali predmet politike EU in kako so bili prikazani kot idealni dejavniki potrebnih gospodarskih sprememb. Vendar je linearnost, ki jo navaja prikazana genealogija, delno retroaktivne narave, saj ne obravnava posameznih kontekstov in procesov, povezanih z nastankom vsakega dokumenta ali posebnih namenov, vezanih na omenjene kontekste in procese, ki naj bi jih ti dokumenti izpolnjevali. Kljub temu pa sledenje razvoju teh politik ponuja vpogled v »miselne dejavnosti« ustanov EU – če se vrnemo k Mary Douglas in Irène Bellier – saj prikazuje, kako so bile spreminjajoče se okoliščine in prednostne naloge opredeljene in prilagojene v luči »svetov politik« teh ustanov (Shore in Wright 2011). Del tega sveta je prikazan v kompleksni, razvijajoči se mreži dokumentov, akcijskih načrtov, strategij in pobud, v katerih ustanove EU prikazujejo, kako želijo vplivati na številne vidike družbenega, političnega in gospodarskega življenja. Razvijajoči se okvir politik EU je politične in legalistične narave in temelji na precedensih, ki so jih določili predhodni dokumenti in programi. Ti so predstavljeni oziroma citirani v večini naslednjih dokumentov in služijo kot mehanizem za uokvirjanje ter orodje za dokazovanje pomena vsake nove pobude. Spreminjajoča se konceptualizacija podjetništva mladih znotraj te razvijajoče se mreže oblikuje kulturno specifično razumevanje mladih podjetnikov (sicer abstrakten ali univerzalen koncept) v svetu gospodarske in mladinske (ter deloma tudi druge) politike. Poleg tega poglavje sledi razvoju konceptov, stališč in strategij kot odgovorov na določene zaznane probleme – ob spreminjanju kontekstov in izzivov.

Zgornja razprava o izbranih dokumentih prikazuje pojav mladih podjetnikov v diskurzih o politikah EU in njihovo formiranje kot prednostne naloge na različnih področjih politike EU, pri čemer ima vsako področje svoje programe, strategije in prioritete. Dejstvo, da lahko sledimo mladim podjetnikom kot subjektom diskurzov politik EU na številnih prizoriščih, pomeni, da njihovo delovanje kot akterjev politike EU ni nujno konsistentno in je odvisno od tega, kako se omenjene politike razvijajo kot odgovor na spreminjajoče se gospodarske, politične in družbene okoliščine.

Obravnavani normativni diskurzi, v katerih so opredeljene formulacije

mladih podjetnikov, izhajajo predvsem iz dveh tokov politike EU: politike mladih in politike podjetništva. Kot je razvidno iz analize, se je mladinska politika začela s poudarkom predvsem na olajšanju prehoda mladih na trg dela in na zagotavljanju ustreznega strokovnega usposabljanja prek mehanizmov izmenjave med državami članicami. Obseg programov politike mladih v EU se je skozi desetletja močno povečal, vendar je prioriteta ostala zagotavljanje pomoči mladim državljanom EU pri njihovih prizadevanjih, da bi našli primerno zaposlitev. Pri tem pa se je podjetništvo mladih izkazalo kot bistveni del razvijajočega se spektra široko zasnovanih strategij, ki naj bi rešile izziv brezposelnosti mladih.

V političnih strategijah, osredotočenih predvsem na podjetništvo, je slednje izpostavljeno kot pomembna strategija za oživitev gospodarstev držav članic. V teh strategijah so mladi podjetniki konstituirani na drugačen način. Strategije za pospešitev razvoja podjetništva v državah članicah EU so skušale podpreti neizkoriščen podjetniški potencial številnih družbenih skupin. Med temi skupinami so tudi mladi podjetniki, ki so zaradi svoje starosti in pomanjkanja izkušenj prikazani kot tisti, ki se soočajo s posebnimi ovirami in zato potrebujejo posebne oblike pomoči in podpore. Po drugi strani pa so prikazani kot pomembna družbena skupina, saj se bo v večini gospodarstev EU v bližnji prihodnosti upokojila cela generacija podjetnikov.

Oba tokova, ki se na določenih področjih prekrivata oziroma odgovarjata na podobne probleme ali izzive, prispevata k oblikovanju mladih podjetnikov kot subjektov politike EU. Poleg tega je kriza na obeh tokovih pustila močan pečat: v obeh deluje kriza kot normativni narativni mehanizem za uvajanje sprememb. Pozivi k spremembam se med seboj razlikujejo; v nekaterih primerih mladim podjetnikom pripisujejo določeno mero tvornosti, v drugih kontekstih pa so prikazani kot družbena skupina, ki potrebuje dodatno podporo oziroma pomoč. V primeru podjetniške politike naj bi gospodarska kriza, ki je po Janet Roitman (2014) narativno prikazana kot »trenutek resnice«, dokazala, da gospodarstva in družbe EU niso ponudile potrebne podpore za razvoj podjetništva. Mladim podjetnikom je v tem primeru pripisan velik potencial za pomoč pri oživljanju gospodarstev EU, zaradi česar si zaslužijo politično podporo in pomoč. V drugih pobudah pa kriza služi kot utemeljitev za pripravo celovite strategije za razvoj kulture podjetništva na številnih ravneh.

Kriza, na katero se sklicujejo v kontekstu mladinske politike, je povezana z nesorazmerno veliko prizadetostjo mladih v EU zaradi gospodarske krize, ki je še zaostila obstoječe probleme v zvezi z brezposelnostjo mla-

dih. Kriza v tej naraciji torej ni bila posplošena, temveč je bila obravnavana skozi njen vpliv na določeno družbeno skupino v EU. V tem kontekstu je podpiranje mladih podjetnikov in samozaposlitve mladih prikazano kot potencialno učinkovita strategija za obravnavo posebnih vidikov širšega vprašanja brezposelnosti mladih, ki je zato vredna posebne pozornosti oblikovalcev politike mladih. Zadnji obravnavani dokument, ki je bil oblikovan po prvem valu pandemije Covid-19 in gospodarskih učinkih prve karantene, pa obravnava drugačno vrsto krize. V tem primeru je strategija zaposlovanja mladih oblikovana v ozadju nove krize, ki so jo izkusili mladi Evropejci, ki imajo kot družbeno skupina posebne težave s pridobitvijo ustreznega izobraževanja in zaposlitve. V tem primeru služi kriza poudarjanju zatrjevalne potrebe po pomoči mladim državljanom EU, katerih blaginja neposredno vpliva na stabilnost in blaginjo Evrope.

Videti je, da njihovo raznovrstno pojmovanje v pripovedih o politikah EU in krizah mladim podjetnikom pripisuje različne vrste tvornosti, kar je posledica njihovega zapletenega, spreminjajočega se pozicioniranja kot akterjev, vpetih v mrežo številnih politik EU ter njenih programov in strategij. Preučevanje tega razvijajočega se pozicioniranja, tako v smislu diskurza kot omrežij, zagotavlja pomemben vpogled v referenčno polje, ki ga te politike ustvarjajo, in v relacijsko pozicioniranje mladih podjetnikov, vsaj na ravni politike. Kot je v intervjuju (Durão 2010: 605) trdil antropolog Cris Shore, je preučevanje določene politike v smislu njene genealogije in jezika bistven korak k razumevanju te politike kot vplivnega kulturnega okvira. Da pa bi razumeli, kako ta politika deluje na ravni prakse, je potrebno tudi preučiti, kako je prenesena na različne ravni – zlasti na nacionalno raven – in kako se izvaja v obliki konkretnih ukrepov in programov. Na tej ravni se številni mladi podjetniki dnevno povezujejo z EU prek specializiranih institucij in programov. Nadaljnja analiza njihovih pogledov in izkušenj lahko osvetli, kako ta kompleksen narativni okvir deluje zunaj področja diskurza in v različnih državah članicah EU na ravni vsakdanjega življenja in prakse.

Reference

- Abélès, Marc. 2004. *Identity and Borders: An Anthropological Approach to EU Institutions*. Online Working Papers 4. The Center for 21st Century Studies, University of Wisconsin-Milwaukee: <https://minds.wisconsin.edu/handle/1793/28962>, pregledala 6. 6. 2022.
- Abélès, Marc, Irène Bellier in Maryon McDonald. 1993. *An Anthropological Approach to the European Commission*. Report to the European Commission: <http://aei.pitt.edu/41765/1/A5783.pdf>, pregledala 6. 6. 2022.

- Apthorpe, Raymond. 1997. Writing Development Policy and Policy Analysis Plain or Clear. V: Cris Shore in Susan Wright (ur.), *Anthropology of Policy: Perspectives on Governance and Power*. London: Routledge, 34–44.
- Bajuk Senčar, Tatiana. 2009. The Integration of East and West: Slovene Eurocrats and the Politics of Identity within the Institutions of the European Union. *Traditiones* 38 (2): 165–178.
- Bajuk Senčar, Tatiana. 2014. *European Integration as Cultural Practice: The First Generation of Slovene Eurocrats*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Bajuk Senčar, Tatiana. 2021. Conceptualising Youth Entrepreneurship in EU Policy Discourse. *Studia Ethnologica Croatica* 33: 21–42.
- Bellier, Irène. 2000. A Europeanized Elite? An Anthropology of European Commission Officials. V: Robert Harmsen in Tomas M. Wilson (ur.), *Europeanization: Institutions, Identities and Citizenship*. Amsterdam in Atlanta: Rodopi, 135–156.
- Bellier, Irène. 2005. Anthropology of Institutions and Discourse Analysis. V: Ruth Wodak in Paul Chilton (ur.), *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis*. Amsterdam in Philadelphia: John Benjamins Publishing, 243–267.
- Bellier, Irène in Thomas M. Wilson (ur.). 2000. *An Anthropology of the European Union: Building, Imagining, and Experiencing the New Europe*. Oxford: Berg.
- Borneman, John in Nick Fowler. 1997. Europeanization. *Annual Review of Anthropology* 26: 487–514.
- Demossier, Marion. 2012. European Politics, Policies, and Institutions. V: Ullrich Kockel, Máiréad Nic Craith in Jonas Frykman (ur.), *A Companion to the Anthropology of Europe*. Malden in Oxford: Blackwell, 212–230.
- Demossier, Marion. 2016. The Europeanization of Terroir: Consuming Place, Tradition and Authenticity. V: Rebecca Friedman in Markus Thiel (ur.), *European Identity and Culture: Narratives of Transnational Belonging*. London in New York: Routledge, 119–136.
- Douglas, Mary, 1986. *How Institutions Think*. Syracuse: Syracuse University Press.
- Durão, Susana. 2010. From a Political Anthropology to an Anthropology of Policy: Interview with Cris Shore. *Etnográfica: Revista do Centro em Rede de Investigação em Antropologia* 14 (3): 595–614.
- Escudero, Verónica in Elva López Mourelo. 2017. *The European Youth Guarantee: A Systematic Review of Its Implementation Across Countries*. International Labor Organization Research Department Working Paper No. 21.: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---inst/documents/publication/wcms_572465.pdf, pregledala 24. 4. 2022.
- Evropska komisija. 2003. *Green Paper: Entrepreneurship in Europe*. <https://ec.europa>

- pa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/entrepreneurship_europe.pdf, pregledala 6. 6. 2022.
- Evropska komisija. 2004. *Evropska listina za mala podjetja*. <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/2148/attachments/1/translations/sl/renditions/native>, pregledala 6. 6. 2022.
- Evropska komisija. 2008. *Najprej pomisli na male: akt za mala podjetja za Evropo*: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0394&from=SL>, pregledala 6. 6. 2022.
- Evropska komisija. 2010a. *Pobuda Mladi in mobilnost za izkoriščanje potenciala mladih pri doseganju pametne, trajnostne in vključujoče rasti v Evropski uniji*: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0477&from=EN>, pregledala 6. 6. 2022.
- Evropska komisija. 2010b. *EVROPA 2020: Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast*: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=en>, pregledala 6. 6. 2022.
- Evropska komisija. 2013a. *Akcijski načrt za podjetništvo 2020: oživitev podjetniškega duha v Evropi*: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0795&from=EN>, pregledala 6. 6. 2022.
- Evropska komisija. 2013b. *Pobuda za zaposlovanje mladih*: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0144&qid=1654528709474&from=EN>, pregledala 6. 6. 2022.
- Evropska komisija. 2019. *Erasmus for Young Entrepreneurs 2009–2019*: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/925094b5-ff7d-11e9-8c1f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/>, pregledala 23. 3. 2022.
- Evropska komisija. 2020. *Podpiranje zaposlovanja mladih: most do delovnih mest za naslednjo generacijo*: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0276&qid=1654528862441&from=EN>, pregledala 6. 6. 2022.
- Evropski svet. 1963. Council Decision of 2 April 1963 Laying Down General Principles for Implementing a Common Vocational Training Policy. *Official Journal of the European Communities* 63, 20. 4. 1963: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7bc95c31-a382-403f-8c69-d9733cb35247/language-en>, pregledala 12. 4. 2022.
- Evropski svet. 1964. Premier programme commun pour favoriser l'échange de jeunes travailleurs au sein de la Communauté. *Journal Officiel des Communautés Européennes* 78, 22. 5. 1964: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=OJ:P:1964:078:FULL&from=EN>, pregledala 12. 4. 2022.
- Evropski svet. 1976. Resolution of the Council and of the Ministers of Education Meeting within the Council of 13 December 1976 Concerning

- Measures to be Taken to Improve the Preparation of Young People for Work and to Facilitate their Transition from Education to Working Life. *Official Journal of the European Communities* C308, 30. 12. 1976: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1976:308:FULL&from=EN>, pregledala 12. 4. 2022.
- Evropski svet. 1991. Council Decision of 29 July 1991 Adopting the “Youth for Europe” Programme (Second Phase). *Official Journal of the European Communities* L217, 6. 8. 1991: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:1991:217:FULL&from=EN>, pregledala 12. 4. 2022.
- Evropski svet. 2000. Presidency Conclusions: Lisbon European Council, 23. in 24. 3. 2000: https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-r1.en0.htm, pregledala 12. 4. 2021.
- Evropski svet. 2013. Priporočilo Sveta z dne 22. aprila 2013 o vzpostavitvi jamstva za mladino. *Official Journal of the European Union* C120, 26. 4. 2013: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013H0426\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013H0426(01)&from=EN), pregledala 6. 6. 2022.
- Firat, Bilge. 2014. Crisis, Power, and Policymaking in the New Europe: Why Should Anthropologists Care? *Anthropological Journal of European Cultures* 23 (1): 1–20.
- Garzon, Isabelle. 2007. *Reforming the Common Agricultural Policy: History of a Paradigm Change*. London: Palgrave Macmillan.
- Gkintidis, Dimitrios. 2016. European Integration as a Moral Economy: Greek Technocrats amidst Capitalism-in-Crisis. *Anthropological Theory* 16 (4): 476–495.
- Goddard, Victoria, Josep Llobera in Cris Shore (ur.). 1994. *The Anthropology of Europe: Identities and Boundaries in Conflict*. Oxford in Washington: Berg.
- Holmes, Douglas R. 2000. *Integral Europe: Fast-Capitalism, Multiculturalism, Neofascism*. Princeton in Oxford: Princeton University Press.
- Holmes, Douglas R. 2009. Experimental Identities (After Maastricht). V: Jeffrey T. Checkel in Peter J. Katzenstein (ur.), *European Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, 52–80.
- Knight, Daniel M. in Charles Stewart. 2016. Ethnographies of Austerity: Temporality, Crisis and Affect in Southern Europe. *History and Anthropology* 27 (1): 1–18.
- Kozorog, Miha. 2018. The Ecosystem Ideal and Local Neoliberalism of the Young Entrepreneur: The Millennials’ Entrepreneurial Environment in Slovenia. *Etnološka tribina* 48 (41): 259–280.
- Kozorog, Miha. 2019. Trije časi podjetništva mladih v Sloveniji. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 59 (2): 19–32.

- Kozorog, Miha. 2021. The Making of Coworking Spaces in Slovenia: Spatialization by and of Youth as (Not) Trusting Them. *Studia Ethnologica Croatica* 33: 97–120.
- McDonald, Maryon. 1996. "Unity in Diversity": Some Tensions in the Construction of Europe. *Social Anthropology* 4 (1): 47–60.
- McDonald, Maryon. 1997. Identities in the European Commission. V: Neill Nugent (ur.), *At the Heart of the Union: Studies of the European Commission*. New York: St Martin's Press, 51–72.
- Nacionalni program. 2013. *Nacionalni program za mladino 2013–2022*: <https://e-uprava.gov.si/download/edemokracija/datotekaVsebina/114251?-disposition=attachment>, pregledala 4. 6. 2022.
- Petrovič-Šteger, Maja. 2018. O »odprtem pogledu«: miselne pokrajine in doživljanje časa družbenih podjetnikov in vizionarjev v današnji Srbiji. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 58 (3–4): 7–23.
- Petrovič-Šteger, Maja. 2021. The Textures of Touch: A Study of Sensory Journey into Creativity, Fashion and Entrepreneurship. *Studia Ethnologica Croatica* 33: 121–145.
- Pina-Cabral, João de. 2018. Familial Persons in Dark Times. *Social Anthropology* 26 (3): 376–390.
- Poljak Istenič, Saša. 2021. How to Raise an Entrepreneur? Fostering Entrepreneurship in Slovenian Secondary Education. *Studia Ethnologica Croatica* 33: 43–67.
- Raudon, Sally in Cris Shore. 2018. The Eurozone Crisis, Greece and European Integration: Anthropological Perspectives in the EU. *Anthropological Journal of European Cultures* 27 (1): 64–83.
- Roitman, Janet. 2014. *Anti-Crisis*. Durham in London: Duke University Press.
- Rozanska, Julia. 2011. Polish EU Officials in Brussels: Analysis of an Emerging Community. *Migracijske i etničke teme* 27 (2): 263–298.
- Schuman, Robert. 1950. *The Schuman Declaration*. https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_en, pregledala 18. 4. 2022.
- Shore, Cris. 2000. *Building Europe: The Cultural Politics of European Integration*. London: Routledge.
- Shore Cris in Susan Wright (ur.). 1997. *Anthropology of Policy: Critical Perspectives on Governance and Power*. London: Routledge.
- Shore, Cris in Susan Wright. 2011. Introduction: Conceptualising Policy: Technologies of Governance and the Politics of Visibility. V: Cris Shore, Susan

- Wright in Davide Però (ur.), *Policy Worlds: Anthropology and the Analysis of Contemporary Power*. New York in Oxford: Berghahn, 1–25.
- Simonič, Peter. 2021. The Role of Social Institutions in the Operation of Maribor Start-ups and Cooperatives After Economic Crisis in 2008. *Studia Ethnologica Croatica* 33: 69–96.
- Thedvall, Renita. 2006. *Eurocrats at Work*. Stockholm: Department of Social Anthropology, University of Stockholm.
- Vodopivec, Nina. 2018. Vizije prihodnosti in družbene spremembe v Sloveniji: podjetništvo, socialno podjetništvo in družbeno eksperimentiranje. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 58 (3–4): 39–50.
- Wedel, Janine R. in Gregory Feldman. 2005. Why an Anthropology of Public Policy? *Anthropology Today* 21 (1): 1–2.
- Wilken, Lianne. 2012. Anthropological Studies of European Identity Construction. V: Ullrich Kockel, Máiréad Nic Craith in Jonas Frykman (ur.), *A Companion to the Anthropology of Europe*. Malden in Oxford: Blackwell, 125–144.
- Wilson, Thomas M. 1998. An Anthropology of the European Union, from Above and Below. V: Susan Parman (ur.), *Europe in the Anthropological Imagination*. Upper Saddle River: Prentice Hall, 148–156.
- Wilson, Thomas M. 2010. “Crisis”: On the Limits of European Integration and Identity in Northern Ireland. V: Nigel Rapport (ur.), *Human Nature as Capacity*. Boulder: Westview, 77–100.
- Wilson, Thomas M. 2012. The Europe of Regions and Borderlands. V: Ullrich Kockel, Máiréad Nic Craith in Jonas Frykman (ur.), *A Companion of the Anthropology of Europe*. Malden in Oxford: Blackwell, 163–180.
- Wilson, Thomas M. in M. Estellie Smith. 1993. *Cultural Change and the New Europe: Perspectives on the European Community*. Boulder: Westview Press.
- Zabusky, Stacia E. 2000. Boundaries at Work: Discourses and Practices of Belonging in the European Space Agency. V: Irène Bellier in Thomas M. Wilson (ur.), *An Anthropology of the European Union: Building, Imagining and Experiencing the New Europe*. Oxford: Berg, 179–200.

Opombe in zahvale

Besedilo je bilo v deloma drugačni obliki že objavljeno v angleščini v znanstveni reviji *Studia Ethnologica Croatica* (Bajuk Senčar 2021). Zahvaljujem se uredništvu za dovoljenje za objavo prevoda. Raziskava, na kateri temelji pričujoča analiza, je bila izvedena v okviru raziskovalnega projekta *Mladi podjetniki v času negotovosti in spodbujenega optimizma: etnološka študija pod-*

jetništva in etike mladib v sodobni Sloveniji (J6-1804) ter raziskovalnega programa Etnološke, antropološke in folkloristične raziskave vsakdanjika (P6-0088), ki ju je iz državnega proračuna sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.